

Modern Türk Yerbilimlerinin Kurucularından Prof. Dr. Sırrı Erinç Vefat Etti

Prof. Dr. A. M. Celal Şengör
TÜBA Asli Üyesi

Ülkede hüküm süren tüm olumsuz ekonomik ve kültürel şartlara rağmen büyük bir başarıyla dünyada sesini duyurabilen Türk yerbilimleri, bugünkü konumunu büyük ölçüde TÜBA Şeref Üyesi olan iki büyük yerbilimciye borçludur: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Profesörü Sırrı Erinç ve İstanbul Teknik Üniversitesi Jeoloji Profesörü İhsan Ketin. Dünyada ses getiren araştırmalar imza atmış, günümüzün tüm Türk yerbilimcileri, yaşamlarının en az bir döneminde Erinç'in ve/veya Ketin'in öğrencisi veya yalnızca çalışma arkadaşı ama genellikle de kişisel dostu olmuşlardır.

Sırrı Erinç, birkaç yıl önce yapılan bir ameliyat hatasının ardından giderek kötüleşen sağlığının 6 Şubat 2002 Cuma akşamı tamamen iflası sonucu ebediyete intikal etmiştir. Büyük coğrafyacı, Rumelili göçmen bir ailenin çocuğu olarak 24 Ocak 1918'de İzmit'te doğmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın acılarının sarılmaya başlamasıyla beraber aile İstanbul'a geldi ve Sırrı Bey İstanbul Erkek Lisesi'ni parlak bir öğrenci olarak bitirdi. Daha lise çağlarında doğa bilimlerine, fakat özellikle Jeoloji ve fiziki coğrafyaya merak sarmıştı. Lisedeki coğrafya öğretmenini kendisini İstanbul Üniversitesi'ne götürerek daha sonra Türkiye Coğrafyası alanında şöhret yapacak olan Prof. Dr. Besim Darkot'a ve Türkiye'de jeolojinin kurulmasında büyük emeği geçen Ord. Prof. Hamit Nafiz Pamir'e takdim etti. Erinç parlak geleceğine ilk adımı atmıştı.

Ailesinin mali durumu kendisine burssuz olarak üniversiteye göndermeye müsait olmadığından burs imkanı sunan Yüksek Öğretmen Okulu'nun coğrafya branşına yazıldı. O zaman coğrafya öğretmenler, yardımcı branş olarak tarih dersleri almak zorundaydılar. Milli Eğitim Bakanlığı, Erinç için bir ayrıcalık yaparak tarih yerine jeoloji derslerini almasına izin verdi. Erinç, hem Edebiyat Fakültesi'ndeki Coğrafya Enstitüsü'nün hem de Fen Fakültesi'ndeki Jeoloji Enstitüsü'nün tüm derslerini alarak mezun oldu ve derhal Coğrafya Enstitüsü'nde asistanlığa atandı.

Erinç'in Ord. Prof. İbrahim Hakkı Akyol yönetiminde 1944 yılında tamamladığı doktorası, Kaçkar Silsilesi'nin buzul morfolojisi ile ilgiliydi. Yasa gereği bu doktora İstanbul Üniversitesi yayımları arasında 1945'te yer aldı. Erinç, doktorasını biraz daha genişleterek 1949'da zamanın en önemli uluslararası jeoloji dergilerinden olan Geologische Rundschau'da bir makale halinde yayımladı. Bu makalenin sonuna eklenen bir paragraf, zamanın büyük coğrafyacılarından Prof. Herbert Louis'nin, Erinç'in makalesinin önemini belirten bir övgüsünü içerir.

1950-1955 yılları arasında Erinç, çalışmalarını, Türkiye ve çevresinin Dördüncü Zaman tarihçesi ve iklimi çevresinde yoğunlaştırdı. 1951 yılında yayımlanan Erciyes buzullaşması ile ilgili bir yayınında ilk kez Türkiye'de birden fazla buzul çağının izlerinin bulunduğunu belgeledi. 1953 yılında yayımladığı Doğu Anadolu Coğrafyası başlıklı küçük kitap Hermann Abich ve Felix Oswald'ın çalışmalarından sonra yapılan en kapsamlı Doğu Anadolu coğrafyası olmakla kalmaz, tektonik, morfolojik ve paleocoğrafi olarak büyük önemi olan bu bölgenin jeolojik ve coğrafi gelişmesinde güncel kavramların başlangıcını oluşturur. 1954 yılında İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü'nün yabancı dilde çıkardığı dergisi olan Review'de yayımladığı "The Pleistocene History of the Black Sea and the Adjacent Countries with Special Reference to the Climatic Changes" adlı sentezi yetmişli yıllara kadar uluslar

arası literatürde standart referans olarak kullanılmış, ders kitaplarında özellikle tavsiye edilen kaynaklar arasına girmiştir (Örneğin, konunun en önde gelen uzmanlarından Yale Üniversitesi jeoloji profesörü Richard Foster Flint'in üç baskı yapmış olan kaynak kitabının her üç baskısında da bu makale bir yıldızla gösterilen önemli kaynaklar arasında verilmiştir). Erinç bu makalesinde Pleistosen esnasında Karadeniz'deki deniz düzeyi değişmelerinin büyük ölçüde östatik karakter taşıdığını ilk kez Türkiye ve Sovyetler Birliği arazileri arasında (Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızca'yı içeren geniş dil bilgisi sayesinde) detaylı olarak yaptığı stratigrafik denestirmelerle ispat etmiş, Karadeniz Pleistosen'ini dünya Pleistosen'ine bağlamıştır.

1955-1960 yılları arasında Erinç Türkiye'nin genç ve faal tektoniğine el atmış, Batı Anadolu grabenlerinin gelişim tarihini belgelemiş, yakın arkadaşı İhsan Ketin'in keşfettiği Kuzey Anadolu Fayı'nın yaşının Miyosen'in belli bir döneminden genç olması gerektiğini göstererek ilk kez bu önemli yapıya bir yaş vermiştir. Bu arada meteorolojik rasatlarla da ilgilenen Sırrı Bey, Türkiye'deki yağış etkinliğinin o zamana kadar önerilmiş olan formüllerle tatminkar bir şekilde hesaplanamadığını görerek yeni bir yağış etkinliği endeksi geliştirmiştir.

Bu kısa yazıda Erinç'in çok geniş ve zengin olan araştırma faaliyetinin hepsini yansıtmak olanaksızdır (eserlerinin tam bir listesi için TÜBA'nın web sayfasında Erinç'e bkz). Coğrafyanın hem fiziki hem de sosyal kanatlarında önemli eserler vermiş olan Erinç, 50'li yılların sonuna doğru araştırma yayınlarının yanına üniversite ders kitaplarını da katmaya başlamıştır. Dört baskı yapan iki ciltlik Jeomorfoloji, üç baskı yapan Klimatoloji ve Metodları, Vjetasyon Coğrafyası, Ekoloji bunların en önemlilerinden olup en üst uluslar arası standartlarda yazılmış eserlerdir. Bunlardan Jeomorfoloji, yetmişli yılların sonuna kadar tüm dünyada rakipsizdi. 1945'ten beri Erinç ayrıca kısmen arkadaşı Sami Öngör ile ortaöğretime de coğrafya ders kitapları yazmıştır.

Prof. Erinç, 1982 yılında uzun yıllardır hayalini kurduğu bağımsız bir Deniz Araştırmaları ve Coğrafya Enstitüsü'nü İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurarak emekli olduğu 1985'e kadar müdürlüğünü yapmıştır. Bu enstitünün kurulmasındaki amaç, büyük ölçüde ihmal edilmiş olan deniz araştırmalarına hız verebilmek ve artık edebiyat fakültelerinin entelektüel sınırlarının dışına taşmış olan coğrafyaya fen temelli yeni bir yuva kazandırmaktı. Ancak çeşitli nedenlerle arzı edilen bu hedeflere gidilemedi. Erinç'in emekli olmasından sonra enstitünün ardından "Coğrafya" ibaresi kaldırıldı. Bu Sırrı Bey'i ömrünün son yıllarında üzen önemli amillerden biri olmuştur.

Sırrı Erinç muhteşem bir öğretmen, yaratıcı ve çok çalışkan bir araştırmacıydı. 103 araştırma makalesi, 8 araştırma monografisi, 1 atlas, 5 üniversite düzeyi ders kitabı (muhtelif baskılar) ve 16 ortaöğretim ders kitabı (pek çok baskı) yazmıştı. Yayımladığı bildiri özetleri, yayımlanmamış fakat kamuya açık araştırma raporları, uluslararası platformlarda sunduğu raporlar (Örneğin; Birleşmiş Milletler Coğrafi Adlar Komisyonu'ndaki raporları) ve ders notları bu sayılara dahil değildir. Heyecanı bulaşıcıydı. Ülkesinin çağdaş uygar dünyada yer edinmesi büyük bir aşk ve saygıyla bağlı olduğu Atatürk'ten tevarüs ettiği en önemli amacıydı. Bunun için ömrünün son aylarına kadar durup dinlenmeden çalıştı, çevresindekileri sürekli teşvik etti, onlara bilgi, malzeme ve cesaret verdi. Bu çalışmaları Türkiye Bilimler Akademisi Şeref Üyeliği ve TÜBİTAK Hizmet Ödülü ile ulusal çapta, International Quaternary Association'ın (INQUA) bir ödülüyle de uluslararası alanda takdir gördü. Sırrı Erinç'in vefatı Türk ve dünya yerbilimlerinde örülmesi gerçekten pek güç bir gedik açmıştır. Sırrı Erinç, her önüne gelen için kullanıldığından anlamını yitirmiş olan "yeri doldurulamaz" ibaresinin gerçekten anlam kazandığı nadir şahsiyetlerden biridir.

Bu yazı Günce dergisinin Ađustos 2002'de yayımlanan 23. sayısından alınmıştır.